

Böjthe Pál

APRÓLÉKOS MUNKA AZ IGAZSÁG FELTÁRÁSÁRA

Azok a történelemkönyvek, amelyek mindenkihez szólnak, általában nagy ívekben taglalják az eseményeket, tíz-húsz, vagy akár százéves szakaszokban mérve az időt. Ha figyelembe vesszük egy-egy kor eseményeinek sokaságát, érthető a nagyobb léptékek használata. Amire viszont lehet, hogy kevesebben gondolnak: a vaskos, akár évezredekbe magukba foglaló történelemkönyveknek is nagyon meg kell alapozni a tartalmukat, hogy a végeredmény egységes, logikus és megbízható legyen. Arról van szó, hogy összefoglaló műveket csak úgy lehet írni, ha abban minden kijelentés, tétel kellő áttekintéssel dokumentált. Ezt az elvet szolgálják többek közt az olyan kiadványok, dolgozat-gyűjtemények, mint az Oláh Sándoré is, aki a *Felügyelet és alávetettség*¹ című munkájában egy viszonylag rövid időszakra (1945–1970) és földrajzi szempontból a teljes érintett területnek csupán egy nagyon szűk szeletére korlátozódó történelemformáló eseménysor – a kommunisták térnyerésének – kielemezésével, leírásával foglalkozik. A könyv, amint alcíme is mutatja – *Intézmények, eszközök, emberek a kommunista uralomgyakorlásban* –, nagyon súlyos kérdést taglal, ugyanis ezek teljes generációk sorsát határozták, nem ritkán pecsételték meg. Hatása pedig – a társadalmi mentalitás szintjén – a mai napig érezhető.

1 Oláh Sándor: *Felügyelet és alávetettség*. Csikszereda, 2024, Pro-Print Kiadó.

Maga a munka nem kevés türelmet, logikát és pártatlanságot feltételez, hiszen a fennmaradt használható dokumentumok szövegei újabb elemzéseket igényelnek. Vagyis, van egy elsődlegesen elolvasható szöveg. De ez, a hivatali fanyelv, cenzúrázás és szándékos torzítások miatt újabb olvasatot igényel. Úgy kell ezeket az úgymond helyi érdekű eseményeket elemezni, hogy közben egy pillanatig sem veszíthetők szem elől az országra, sőt a teljes Kelet-Európára jellemző politikai folyamatok. Izgalmas események bontakoznak ki szemünk előtt. Nem a krimiolvasás hatására kell gondolnunk, hanem egy lassúbb, de sokkal pusztítóbb folyamat felkavaró és nemritkán visszafordíthatatlan eredményeire számíthatunk. Ezek alapvető összetevői az emberi tartás; a közösségi összefogás; a bomlasztó erők hatása; az emberi gyengeség; a hatalom féktelensége és emberromboló természete. Oláh Sándor konkrét példákból indul ki, átalunk jól ismert települések eseményeit eleveníti fel, olyan emberekkel, akiket szüleink, nagyszüleink személyesen ismerhettek. Ennél kézzelfoghatóbban történelemkönyvet nem lehet írni.

Érdekes szemrevételezni, milyen hivatalos dokumentumok maradtak fenn, amelyekből nemegyszer az a nagyon ijesztő tény köszön vissza, hogy az elnyomást szervezők és a hétköznapi embereket megfigyelők egyáltalán nem voltak ostobák. Helyőrségi szinten is nagyon jól tudták, mit, kiket és hogyan kell követniük. Ami számomra kérdés marad, de ez egyáltalán nem a könyv hiányossága, sőt, egyáltalán nem hiba, hiszen erre nincs ahogy választ kapni, az az, hogy vajon a helyi hatóság részéről nem volt olykor szimpátia a megfigyelték irányába? Vajon olykor, mindenféle felső nyomás ellenére, nem hunytak szándékosan szemet az úgynevezett be nem hódolók esetében? Ugyanis ismerve a könyv alaposan dokumentált eseménysorait, majdhogynem lehetetlen, hogy ne tudták volna akár a körzeti milícia képviselői, kik lehetnek egy-egy pap védői, vagy azok az „azonosítatlan” személyek, akik éjszaka rendszerellenes feliratokat mázolnak a kerítésekre. Minderre nem nagyon kaphatunk már választ, de azért ezt is föl kell vetni, mert a könyvben levő dokumentumok ilyesmit is sugallnak, amelyek végeredményben azt mutatják, hogy az akkori helyzet nem fehér-fekete képet mutatott, hanem meglehetősen árnyalt volt. Sikerül tehát Oláh Sándornak megmutatnia, hogy bár a kommunisták rendszere vitán felül egy kíméletlen találmány volt, hatalmuk nem volt oly elsöprő, mint azt

próbálták évtizedeken át az újabb és újabb generációkba sulykolni. Az emberek nem voltak válogatás nélkül oly megalkuvók, mint az az előző megjegyzésből következne. Az viszont, bármilyen fájdalmas, szépen körvonalazódik a könyvből, hogyan darál be – még ha lassabban is – mindent a túlerő. Főleg, ha a hagyományos értékeket képviselők eszköznélküliek maradnak.

A kötet előzőleg különböző helyeken megjelent cikkek gyűjteménye. A taglalt témák változatosak. Ezzel együtt, a könyvnek van egy egységes jellege, amelyet az írásokban rendszeresen felbukkanó, a kommunista hatalomnak az emberek megtörésére tett igyekezete, és az áldozatnak szánt másik oldal különböző védekezési módszerének együttese ad. A szerző a politikai harc több csataterét mutatja be, sikeresen domborítva ki nemcsak az áldozatok megnyomortításának módszereit, hanem a teljhatalmában bízó kommunista politikum félelmeit is. Oláh Sándor kötetbe összegyűjtött írásai nem olyasmiről akarják lerántani a leplet, ami amúgy is köztudott. Nem azt tárják fel, hogy tudniillik abban az időszakban, amikor a kommunisták hatalomra kerültek, és mindent megtettek a hagyományok eltörlése érdekében, azok sötét évtizedek voltak. Apró mechanizmusokat hoznak felszínre, amelyek azt mutatják meg, hogyan lehetett az akkori körülmények között túlélni, amelyek egyszersmind gyorsabban vagy lassabban, de megállíthatatlanul felőrölték az egyenes embereket.

A kommunista uralomgyakorlás eszközeit vizsgálják a különböző dolgozatok. Mivel az elnyomásban, jogtiprásban és más emberellenes megnyilvánulásokban élen jártak, a kommunisták jól tudták, hogy az ellenállás felszámolása érdekében az embereket első sorban lelkileg kell megtörniük. A lelkiség egyik tartóoszlopa pedig a vallás, az egyház. A hatalomnak az egyház ellen indított alattomos támadásáról szól az első dolgozat, amely a „...*Speciálisan a katolikus községekben teljes nyugalom volt*” címet viseli. Ebben a hatalomnak a vidéki, pontosabban néhány Székelyudvarhely környéki faluhoz köthető egyházellenes tevékenységéről olvashatunk. Közvetve képet kapunk a Csíksomlyói Búcsú elorsvasztása, majd betiltása érdekében tett első súlyosabb lépésekről is.

A második fejezet egy olyan három részből álló hosszabb írás, amely elsősorban a Siménfalván 1947 és 1959 között szolgáló Gellérd Imre unitárius lelkész írásos hagyatékára alapoz. A *Diktatúra a mindennapokban* címet viseli, és többnyire Gellérd Imre szemszögéből követhet-

jük, milyen formában és mennyi ideig tart ki a belső ellenállás; honnan lehet erőt meríteni a mindennapok sorvasztó hatása ellen; hogyan kell naponta újból és újból fogalmazni a túléléshez, de főleg az emberi méltóság megőrzéséhez szükséges prioritásokat. Ez a dolgozat részletesen elemzi Siménfalva hétköznapijait az 1950-es években. Utána Gellérd Imre hétköznapijairól kerül szó. Végezetül előbukkan a kor kikerülhetetlen terméke, a mindennapi félelmek.

A szocializmus idejében titkolt, illetve mindenféle negatív minősítésekkel ellátott 1956-os forradalom erdélyi hatásait, illetve az abban résztvevőkre vonatkozó következményeket elemzi az *1956-ra alapozott vadkonstrukció Erdélyben, 1961-ben* címet viselő fejezet. Ma már talán nem kell különösebben hangsúlyozni, hogy az 1956 októberi történelmi események nemcsak Magyarországon zajlottak, hanem, jóval kisebb mértékben ugyan, de Erdélyt is érintették. A kommunista hatalom mérhetetlen cinizmusának is tükrö ez a dolgozat. Arról van szó, hogy egy homoródalmási cipészt koholt vádak alapján állítottak bíróság elé, és ítélték hét év börtönbüntetésre. De a cinizmus nem minden, hiszen ha figyelembe vesszük, hogy a mesterember kálváriája a tulajdonképeni események után öt évvel kezdődtek, rávilágít a szélsőbaloldali hatalom bosszúállásra való kényszeres hajlamára is.

A *Hatalmi eszközök és társadalmi részvétel a székelyföldi kollektivizálásban* jóval szélesebb spektrumban elemzi az elsősorban Udvarhely rajonban lezajló társadalmi változásokat, mint ahogy azt a fejezetcím érzékelteti. Szó van benne természetesen magáról a szövetkezetesítés kényszerfolyamatáról is, de azáltal, hogy górcső alá kerül az úgynevezett osztályharc kérdése, tulajdonképpen átfogó tanulmányt olvashatunk, hiszen az osztályharc a korra jellemző és mindenre rátelepedő varázsszó. Tönkretett sorsok, elprédált, mások által kemény munkával megteremtett javak, és a székelységnek a magántulajdonhoz való ragaszkodásáról olvashatunk itt. Nem mítoszrombolás, hanem tények bemutatása, hogy hitvány emberekből bőven akadt azon az oldalon is, ahol esetleg tartást várt volna az események követője.

Kényszer és szűkösség cím alatt egyéni sorsról olvashatunk, melyhez a szerző teljességgel kisémmizett, a termelőszövetkezetből is eltávolított, Paál Sándor rugonfalvi egykori gazda önéletírását használta fel. Mint minden ilyen esetben, itt sem csupán egyéni sorsról olvashatunk, hiszen a fejezet főszereplője nem elszigetelten élt a pusztítás korában.

Vele együtt sok más embert ért igazságtalanságról, törvénytelenségről szerezhetünk tudomást.

Jó bőven bele kell ásnunk magunkat a könyvbe, mire a bajok forrásához érkezünk. Már a fejezetcím – *Szovjet minta a Székelyföldön* – elárulja, honnan származott ennek a kegyetlen, emberhez méltatlan modellnek az eredeti verziója. A másolatok természetesen mindig valami mást is eredményeznek, mint az eredeti, sohasem lehet teljességgel beültetni egy másvalahol megfogant modellt. Ezekkel a helyi sajátosságokkal színezett bolsevizmust tárja fel a dolgozat. Mint említettem, az átültetés sohasem megy gondmentesen, amiről a következő, a „...*Nem tudtuk diadalra vinni, mert nem voltak meg a kellő feltételek...*” című, *A szovjetizált adminisztráció kudarcai egy székely faluban a kollektivizáláskor* alcímet viselő dolgozatban olvashatunk.

A könyvbe beszerkesztett utolsó dolgozat a „*Köztulajdon, egyéni érdekek az Udvarhely rajoni kollektív gazdaságokban a hatvanas években*” is Udvarhely környékéhez köthető. Azt elemzi, hogyan tette tönkre a kommunista politika a családokat. A javak elkobzásával hogyan váltak gyakorlatilag földönfutóvá addig módos gazdák, és ennek következtében hogyan vándorolt el a megélhetés céljából egy-egy félfaluyi ember.

Összességében elmondható, hogy hasznosak az ilyen, aprólékos munkával összeállított írások. Még nagyobb szerencse, ha sikerül ezeket egységes köteté szerkeszteni. Nagyon sokan vannak, akik tudnak a 20. századi kelet-európai jog- és vagyonfosztás koráról, de a rendszer belső működését nem ismerik. Egyre többen vannak azok, akiknek már a közelmúlt is – mint a különböző történelmi korokkal lenni szokott –, megfoghatatlan távolságba csúszik. Mindenkinek jót tesz, ha nem feledi, illetve megismeri azt a világot, melynek mását senki nem kíván(hat)ja vissza. Ennek a kötetnek a tanulmányozása, a belőle levonható tanulságok sokat segíthetnek a józan ész megőrzésében, a szélsőségek elkerülésében.